

Lagutskottets betänkande

1984/85:16

om ändring av riksgränsen mellan Sverige och Finland (prop. 1983/84:202)

Sammanfattning

År 1981 har två särskilt förordnade gränskommissioner företagit en fullständig översyn av riksgränsen från Tretriksroset till öppen sjö i Bottenviken samt på skäret Märket i Ålands hav. I proposition 1983/84:202 föreslås att riksdagen skall godkänna kommissionernas förslag till ändring av riksgränsen.

En proposition med motsvarande innehåll har framlagts i Finland och redan godkänts av den finska riksdagen.

Lagutskottet tillstyrker förslaget till gränsändring med undantag för ett ca 2 km långt avsnitt av Torne älv vid Vähänärä-forsen ca 10 km norr om Haparanda. I fråga om denna del av älven har erinringar mot den föreslagna gränsjusteringen framförts av Övre Vojakkala by. Utskottet har besökt Vähänärä-forsen och vid en hearing i Haparanda har företrädare för Övre Vojakkala by och vissa andra byar utefter älven, representanter för Haparanda kommun samt ordföranden och sekreteraren i finsk-svenska gränsälvscommissionen (den kommission som handhar vatten- och fiskefrågor i gränsälvarna) beretts tillfälle att framföra synpunkter på förslaget till gränsändring. Med hänsyn till vad som därvid förekommit har utskottet funnit att det – oaktat att den finska riksdagen godkänt gränsöversynen – bör göras en förnyad översyn av gränsen i denna del av älven. I avvaktan härpå skall den nuvarande sträckningen av gränsen i Vähänärä-forsen gälla.

Utskottet har vidare förordat att gränskommissionerna vid framtida gränsöversyner skall – om de finner att någon ändring av betydelse bör ske i fråga om gränsens sträckning – ge lokala myndigheter och lokalbefolkningen tillfälle att yttra sig innan förslag till gränsens sträckning slutligen bestäms. Särskilt viktigt är enligt utskottets mening ett sådant förfarande om kommissionerna med gränsförslaget frångår huvudprinciperna för gränsens bestämmande.

Utskottet har beträffande riksgränsens sträckning på skäret Märket inhämtat yttrande från utrikesutskottet (*bilaga 1*).

Till betänkandet har fogats kartor över den föreslagna gränsdragningen vid Vähänärä-forsen (*bilaga 2 och 3*) samt på Märket (*bilaga 4*).

Propositionen

I proposition 1983/84:202 föreslår regeringen (justitiedepartementet) att riksdagen godkänner att regeringen med finska regeringen träffar överenskommelse om ändring av riksgränsen i överensstämmelse med de förslag som har lämnats i samband med 1981 års översyn av riksgränsen mellan Sverige och Finland.

Propositionen har inte föranlett någon motion.

Utskottet

Bakgrund

Genom freden i Fredrikshamn år 1809 mellan Sverige och Ryssland kom Torne, Muonio och Könkämä älvar att utgöra gräns mellan Sverige och Finland. Riksgränsen skulle i huvudsak följa djupfåran i dessa älvar. I Ålandshav kom riksgränsen att gå över skäret Märkets mittpunkt.

Själva fredstraktaten gav endast en summarisk beskrivning av den nya riksgränsen. Redan åren 1810–1811 företogs därför en närmare beskrivning och markering av land- och sjögränserna.

Byarna vid de nya gränvälvarna hade i avsevärd utsträckning ägor på båda stränderna och på holmarna i älvarna. Det krävdes därför särskilda åtgärder för att upphäva ägoblandningen. Ett ägoutbyte mellan länderna kom till stånd genom en konvention år 1821 varefter förhållandena inom de egna gränserna reglerades av vardera landet för sig. Speciella fastighetsrättsliga problem vållade holmarna i älven. Utskottet återkommer närmare till dessa i ett följande avsnitt.

I samband med 1821 års ägoutbyte företogs vissa justeringar av gränsen kring Torneå och vid Torne älvs mynning. Den på 1810 års karta markerade buktiga gränslinjen i vattenområden och försumpade marker ersattes på den nya kartan av raka delsträckor.

År 1888 företogs en grundlig översyn av riksgränsen. Av intresse är att gränskommissionerna föreslog att gränsen i forsen Matkakoski skulle gå över klippan Isokallio mellan älvens båda grenar i enlighet med vad som beslutats vid 1821 års gränjusteringar. I denna del blev emellertid kommissionernas förslag inte godkända av den ryska regeringen, vilken år 1892 genomdrev att gränsen skulle följa djupfåran i den västra av de båda ägogrenarna och lämna hela klippan inom ryskt område.

I samband med en uppgång av norsk-ryska riksgränsen uppfördes år 1897 Treriksröset. Några år därefter uppförde en svensk-rysk kommission ytterligare några riksrösen i området omedelbart söder om Treriksröset. En svensk-rysk gränskommission företog år 1912 en översyn av landgränsen men arbetet härmed innefattade endast tillsyn och reparationer av gränsmarkeringarna.

Efter Finlands självständighet genomfördes en första gränsöversyn åren

1926–1927. Översynen innebar i många avseenden väsentliga förbättringar av gränsens bestämning, markering och dokumentation. Till de viktigaste resultaten av denna översyn hör en principiell ändring av riksgränsen i Haparanda–Torneå skärgård och tillkomsten av ett stort antal gränsmärken i detta område. Gränsöversynen godkändes av Sverige år 1928 och av Finland med visst undantag år 1929. När det gällde vissa åtgärder för gränsens markering vid Närä bäck i Haparanda–Torneå-området fann sig Finlands regering nämligen inte kunna godkänna kommissionernas förslag. Först år 1936 kunde överenskommelse träffas mellan länderna om gränsen vid Närä bäck. Därefter kunde kompletterande arbeten vidtas, vilka godkändes av regeringarna år 1939.

I anslutning till 1928–1929 års godkännanden av gränsöversynen enades regeringarna om att framtida allmänna gränsöversyner skulle göras vart tjugofemte år och avse fullständig undersökning av gränsens sträckning samt underhåll av samtliga gränsmarkeringar med undantag av nationalitetsrös. En sådan översyn genomfördes åren 1956–1957 och godkändes år 1961. Därvid överenskoms att riksgränsen skall, oavsett framtida successiva förändringar i gränsälvarnas djupfåra, bibehållas i det läge som redovisas i gränsdokumenten intill dess något annat överenskoms vid en ny partiell eller fullständig gränsöversyn. Gränsöversynen medförde att gränsen ändrades på en plats i övre delen av Muonio älv, där holmen Niittysaari överfördes till Finland. Vid gränsöversynen gjordes även preliminär undersökning beträffande vissa s. k. suveränitetsholmar. På tre platser befanns att riksgränsen gick fram i en uppgrundad gren av älven och att djupfåran i stället gick i en annan älvgren. Sedan gränsöversynen avslutats gjordes en särskild framställning av kommissionerna till regeringarna om att närmare utreda förutsättningarna för att flytta gränsen vid suveränitetsholmarna. Vidare borde utredas möjligheten att överföra samtliga suveränitetsholmar till innehavarnas fulla äganderätt. Beträffande denna fråga återkommer utskottet närmare i ett följande avsnitt.

I enlighet med tidigare överenskommelse skulle nästa gränsdragning ske år 1981. Med anledning härav tillsattes en svensk och en finsk gränskommission vilka framlagt det förslag som nu förelagts riksdagen för godkännande. En proposition med motsvarande innehåll har redan bifallits av den finska riksdagen.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att riksdagen godkänner 1981 års översyn av riksgränsen mellan Sverige och Finland. Den av särskilda gränskommissioner utförda översynen innebär att riksgränsen skall ändras i Torne och Muonio älvar och att därvid fyra stycken i Sverige belägna finska suveränitetsholmar skall föras över till Finland och två i Finland belägna svenska suveränitetsholmar skall föras över till Sverige. Vidare flyttas riksgränsen vid

1* Riksdagen 1984/85. 8 saml. Nr 16

forsen Vähänärä till en mittlinje i älven. Gränsöversynen innebär även en ändring av riksgränsen på skäret Märket i Ålands hav.

Genomförandet av gränsöversynen

År 1979 förordnade regeringen att en översyn av riksgränsen mellan Sverige och Finland skulle göras av en svensk gränskommision gemensamt med en då redan tillsatt finsk gränskommision. Regeringen utfärdade i samband med förordnandet en instruktion för översynen. Enligt instruktionen skulle riksgränsen följa djupfåran i Könkämä, Muonio och Torne älvar. Om djupfåran inte var entydig skulle vid djupfårans bestämning hänsyn också tas till var den största vattenmängden rann fram. Om djupfårans läge trots detta inte kunde fastläggas skulle gränsen fortfarande ha samma läge som enligt 1956 års gränsöversyn. Kommissionen gavs rätt att, i den mån vägande skäl bedömdes föreligga, efter överenskommelse med Finlands gränskommision föreslå lokala avvikelser från dessa bestämmelser. Instruktionen innehöll även bestämmelser om gränsdragningen på skäret Märket i Ålands hav.

Efter överenskommelse med den finska regeringen meddelade den svenska regeringen genom beslut den 17 november 1981 nya direktiv för gränskommisionen i fråga om gränsdragningen på skäret Märket. Dessa direktiv ligger till grund för det förslag som gränskommisionerna framlagt beträffande Märket och som utskottet återkommer till i ett följande avsnitt.

Den finska gränskommisionen har haft instruktioner med i princip samma innehåll som de svenska instruktionerna.

Gränsöversynen har innefattat en fullständig översyn av riksgränsen från Treriksöset till öppen sjö i Bottenviken samt på skäret Märket i Ålands hav. Under sommaren 1980 utfördes flygfotografering genom svensk försorg. Därefter ombesörjdes under sommaren 1981 erforderliga fältarbeten. För djupfårans bestämmande användes tolkning av 1980 års flygbilder samt lodning med stake och ekolod. Lodning med ekolod kom till användning på sådana platser där tveksamhet rådde om det dåvarande läget av djupfåran.

Gränskommisionerna företog i augusti 1981 en gemensam slutinspektion av arbetena och riksgränsens sträckning i området Treriksöset–Torneå skärgård. Inspektionen företogs med helikopter och landningar företogs på platser av särskilt intresse. Därefter slutfördes inom kommissionerna framställning av definitiva gränskartor och övriga gränsdokument. I en skrivelse den 18 november 1982 överlämnade den svenska gränskommisionen till regeringen de av de båda kommissionerna gemensamt upprättade gränshandlingarna med bl. a. förslag till vissa gränsändringar i gränsvärdarna samt på skäret Märket.

Riksgränsens sträckning vid vissa suveränitetsholmar

Som utskottet redovisat inledningsvis har holmarna i gränsälvarna vållat speciella fastighetsrättsliga problem. I 1810 års gränsregleringstraktat föreskrevs att holmarna skulle få behållas av de dåvarande ägarna men utbyten skulle ske så att holmarna om möjligt kom att i sin helhet tillhöra ettdera riket. För de holmar beträffande vilka sådant utbyte ej kunde genomföras skulle innehavarna erlægga en s. k. suveränitetsavgift till bevis om att de erkände "att det område, varav de hava nyttjanderätten, tillhör den andra regeringen (appartient à l'autre Souverain)". Dessa holmar har därefter benämnts suveränitetsholmar.

I gränsälvarna finns 51 suveränitetsholmar. Av dessa är 15 belägna i Finland och innehas av svenska medborgare medan 36 är belägna i Sverige och innehas av finländska medborgare. Holmarnas totala areal är ungefär 500 hektar i vardera landet.

Som utskottet tidigare anfört konstaterades vid 1956–1957 års gränsöversyn att djupfåran på tre platser i Muonio och Torne älvar framgick i en annan älvgren invid vissa suveränitetsholmar än den som omfattades av riksgränsen. I de nu aktuella gränskommissionernas uppdrag har ingått att vidta de tekniska åtgärder som krävs för en ändring av riksgränsen vid dessa holmar.

Kommissionerna har funnit att djupfåran vid en suveränitetsholme, Alasaari, åter ändrat läge och att numera såväl riksgränsen som djupfåran framgår öster om holmen. Enligt kommissionernas mening saknas därför förutsättningar för en ändring av riksgränsen. Kommissionerna har föreslagit att holmen Alasaari blir kvar i Sverige och således behåller sin egenskap av suveränitetsholme. Utskottet tillstyrker propositionen i denna del.

När det gäller övriga aktuella suveränitetsholmar framgår alltjämt riksgränsen och djupfåran på olika sidor om holmarna. Kommissionerna har föreslagit att riksgränsen ändras så att den följer djupfåran. Förslaget innebär att de i Pajala kommun belägna holmarna Keskiisaari, Kuusisaari, Isoasaari och Koivusaari med angränsande vattenområden överförs från Sverige till Finland. Det är fråga om sammanlagt 179 hektar land och 117 hektar vatten. Vidare överförs de i Ylitornio kommun i Finland belägna holmarna Pappilan Sältinki och Huukkilantika om tillhoppa 16 hektar med angränsande vattenområden om 28 hektar till Sverige.

I propositionen föreslås att riksgränsen vid nämnda holmar ges den sträckning som kommissionerna föreslagit. Utskottet tillstyrker förslaget.

Utskottet erinrar om att när det gäller övriga i gränsälvarna befintliga suveränitetsholmar föreslog en finsk-svensk utredning år 1975 att konstruktionen med suveränitetsholmar borde avvecklas. Förslaget ledde dock inte till någon proposition.

Med anledning av en motion hemställde utskottet i december 1979 i sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1979/80:13 att en kompletterande utredning skulle göras på grundval av den finsk-svenska utredningens förslag. Utskottet underströk vidare angelägenheten av att man från den

svenska regeringens sida tog upp nya förhandlingar med den finska regeringen rörande suveränitetsholmarna.

Regeringen har därefter gett länsstyrelsen i Norrbottens län i uppdrag att företa den begärda utredningen. Länsstyrelsen har i april 1984 till justitiedepartementet överlämnat en kompletterande utredning beträffande suveränitetsholmarna. Länsstyrelsens förslag har remissbehandlats. Enligt vad utskottet inhämtat kommer förhandlingar att tas upp med Finland sedan riksgränsärendet avslutats. Avsikten är att därefter avlämna en proposition till riksdagen.

Utskottet vill med anledning härav stryka under vikten av att propositionsarbetet i Sverige och Finland samordnas så att propositioner samtidigt kan föreläggas de svenska och finska riksdagarna.

Riksgränsen vid forsen Vähänärä

Vähänärä-forsen är belägen i Torne älv omedelbart nord och nordost om den svenska halvön Revonsaari, ca 10 km norr om Haparanda. Riksgränsens sträckning i älven framgår av bifogade *bilaga 1*.

Vattenområdet på den svenska sidan av gränsen tillhör Övre Vojakkala by. Vid laga skifte år 1867 avsattes vattenområdet och strandremsan vid forsen som samfällt för fastigheterna i byn.

I propositionen föreslås att riksdagen godkänner gränskommissionernas förslag till justering av riksgränsen vid forsen Vähänärä. Förslaget innebär att riksgränsens sträckning i forsens nedre del och det omedelbart nedströms belägna selet flyttas till älvens mittlinje. Härigenom kommer ett halvmåneformat område, ca 1 100 meter långt och med en största bredd av 190 meter, att överföras till Finland. Samtidigt justeras gränsen i forsens övre del och omedelbart uppströms därom så att ett område, ca 450 meter långt och med en största bredd av 100 meter, överförs till Sverige.

I en till utskottet inkommen skrivelse har byåldermannen i Övre Vojakkala by, med instämmande av byåldermännen i några uppströms och nedströms belägna byar, framfört erinringar mot den föreslagna gränsjusteringen och hemställt att denna inte skall fastställas.

Med anledning av bybornas hemställan har utskottet besökt Vähänärä-forsen. I besöket har deltagit sekreteraren i den svenska gränskommissionen. Utskottet har tagit del av gränshandlingarna och lodprofilerna från de av gränskommissionerna verkställda ekolodningarna samt av lodprofiler från ekolodningar som ombesörjts av Övre Vojakkala by i omedelbar anslutning till utskottets besök. Vid en hearing i Haparanda har företrädare för andra byar och fiskeintressenter, representanter för Haparanda kommun samt ordföranden och sekreteraren i den finsk-svenska gränsälvscommissionen beretts tillfälle att framföra synpunkter på förslaget till gränsjustering.

Riksgränsen har i det aktuella älvavsnittet sedan länge haft i huvudsak samma sträckning som den nuvarande gränsen. Vid 1956–1957 års gränsöver-

syn gjordes endast smärre förskjutningar i den sträckning gränsen fått vid 1926–1927 års gränsöversyn.

Lodningarna sommaren 1981 utfördes av de båda gränskommissionernas sekreterare. Arbetet försvårades av att vid tillfället rådde extremt högvatten med mycket kraftig strömföring. Resultatet av sekreterarnas arbete presenterades för kommissionerna vid den ovan redovisade slutinspektionen i augusti 1981. Vid Vähänärä-forsen landade kommissionerna på den finska sidan av älven.

I protokollet från inspektionen har kommissionerna under 6 § antecknat följande.

Sekreterarna hade föreslagit att riksgränsen vid Vähänärä (norr och öster om Revonsaari på svenska sidan) skulle dras enligt en linje som anpassats till vid ekolodningar av vissa sektioner erhållna djupmaxima, men med stöd av flygbilderna givits en jämnare form än vad som skulle ha erhållits genom att endast låta linjen sammanbinda dessa djupmaxima. Med hänsyn till att både djupfårans och strömfårans läge var svåra att bestämma i detta område och till att inte heller 1956 års gräns kunde anses lämplig beslöt kommissionerna att i stället föreslå mittlinjen som riksgräns. Det uppdrogs åt sekreterarna att närmare bestämma denna mittlinje och på arbetskartorna ändra den av dem föreslagna linjen till enlighet med vad som nu beslutats.

Påståendet att 1956 års gräns inte kunde anses lämplig har inte närmare motiverats i protokollet. Inte heller innehåller gränshandlingarna i övrigt några uppgifter om varför kommissionerna funnit anledning att frånga de grundläggande bestämmelserna i instruktionerna i fråga om gränsdragningen.

Vid sekreterarnas mätningar skedde lodning utefter fyra linjer från en punkt (A) på svenska sidan solfjäderlikt till fyra olika punkter på den finska stranden (B, B 1, B 2 och C). Lodlinjerna har markerats på kartan (bilaga 3). Vid tre av linjerna fann sekreterarna djupmaxima som låg betydligt närmare den svenska stranden än såväl 1956 års gräns som den nu föreslagna mittlinjegränsen. Utefter den fjärde lodlinjen (A–C) låg djupmaxima i anslutning till 1956 års gräns. Med bortseende från det sistnämnda mätresultatet föreslog sekreterarna en djupfårelinje som låg nära den svenska stranden. Sekreterarnas förslag har markerats på kartan (bilaga 2 och 3).

Företrädare för Övre Vojakkala by har med stöd av de egna mätresultaten hävdat att den nuvarande riksgränsen alltjämt följer djupfåran. Vidare har anförts att det finns en djuphåla utanför den svenska stranden och att sekreterarnas tre ovannämnda djupmaxima har uppmätts i denna håla (se bilaga 3). Djuphålan avgränsas uppströms av forsacken, vilken bildar en tröskel som torrläggs vid lågt vattenstånd. Sekreterarnas linje följer enligt byborna således inte djupfåran. Vid normalt vattenstånd är vattnet stillastående i djuphålan varför någon fisk inte går där. Byborna bedriver i dag ett framgångsrikt nätfiske efter sik och harr i området mellan djuphålan och den intill djupfåran/riksgränsen fredade zonen för laxen. Om gränskommissionernas förslag till dragning av riksgränsen följs kommer Övre Vojakkala by

enligt byborna att förlora det enda vattenområde inom byns gränser där nätfiske efter vandringsfisk kan bedrivas med framgång. Det vattenområde i forsens övre del som enligt gränsförslaget kommer att tillföras byn är värdelöst för byborna eftersom området i huvudsak utgörs av fredningszonen och något nätfiske följaktligen inte kan bedrivas i området. Byborna har också påpekat att det endast var finska bybor som fick tillfälle att närvara vid gränskommissionernas inspektion och sammanträde och att man på svensk sida fick kännedom om den föreslagna gränsändringen först sedan den finska riksdagen godkände förslaget och de finska byborna därefter börjat fiska i det område som föreslagits bli överfört till Finland.

Sekreteraren i den svenska gränskommissionen har upplyst att det med hänsyn till bottenförhållandena inte är sannolikt att djupfåran i forsens under tiden från 1956 flyttats från det då uppmätta läget till det läge som sekreterarna fann år 1981. Sekreterarna utgick i stället från att tidigare djupmätningar, som skett på ett primitivare sätt med lodstake, varit felaktiga. Den svenske sekreteraren har vidare framhållit att inget i sekreterarnas mätningar utsluter att bybornas påstående om en djuphåla är riktigt.

Utskottet finner med hänsyn till det anförda att det kan starkt ifrågasättas om den linje som gränskommissionernas sekreterare dragit på arbetskartan överensstämmer med djupfåran. Enligt utskottets mening talar i stället mycket för att den nuvarande sträckningen av riksgränsen i huvudsak följer djupfåran och att de vid tidigare gränsöversyner gjorda mätningarna således varit riktiga. Utskottet håller vidare för troligt att det vid normalt vattenstånd bör vara möjligt att med mer omfattande och detaljerade lodningar kunna fastställa djupfårans verkliga läge. Något sakligt skäl för att avvika från huvudprincipen om att riksgränsen skall följa djupfåran, om denna går att fastställa, kan utskottet inte finna.

Som framgår av vad utskottet anför i det föregående har den finska riksdagen redan hunnit godkänna gränsöversynen. Utskottet har funnit det tveksamt om Sverige under sådana förhållanden bör från sitt godkännande undanta någon del av den av de båda länderna gemensamt verkställda översynen. Utskottet vill emellertid erinra om att sådana undantag gjorts vid tidigare gränsöversyner. Sålunda fann sig den finska regeringen vid 1926–1927 års gränsöversyn inte kunna godkänna det förslag som kommissionerna lagt fram i fråga om gränsdragningen vid Närä bäck i Haparandaområdet. Som utskottet inledningsvis redovisat fastställdes gränsen i detta avsnitt först år 1936. Utskottet vill vidare peka på att det är först efter det finska riksdagsbeslutet som omständigheter blivit kända som ger anledning till tvivel om att gränskommissionerna haft ett rättvisande underlag för sitt ställningstagande. Utskottet vill också hänvisa till det mycket goda förhållande som sedan länge rått mellan invånarna på bägge sidor om gränsen i Tornedalen. Gränsen har ofta kallats "världens fredligaste gräns". Enligt utskottets mening är det synnerligen angeläget att denna goda grannsamja

bibehålls. Utskottet kan inte bortse från att förhållandet mellan lokalbefolkningen på båda sidor av gränsen kan försämrans om en för befolkningen betydelsefull gränsändring genomförs trots att det kan ifrågasättas om underlaget för beslutet är riktigt i sak. Såsom förhållandena nu utvecklats är det enligt utskottets mening därför nödvändigt att förnyade mätningar görs vid Vähänärä-forsen och att man på alla sätt försöker fastställa djupfårans läge.

På anförda skäl anser sig utskottet – trots att den finska riksdagen redan godkänt gränsöversynen – böra avstyrka bifall till regeringens hemställan att riksdagen skall godkänna riksgränsen såvitt avser sträckningen vid Vähänärä-forsen.

Det gränsavsnitt som således bör undantas från riksdagens godkännande begränsas i norr av skärningspunkten mellan gällande riksgräns och latituden 65°56'00" N och i söder av skärningspunkten mellan gällande riksgräns och latituden 65°55'28" N. Skärningspunkterna har på kartan i bilaga 2 betecknats nr 1 och 2. Latitudangivelserna har skett enligt finskt system. Om svenskt system används blir motsvarande latitudangivelser 65°56'05,8" N och 65°55'33,8" N.

Utskottets ställningstagande innebär att den nuvarande gränssträckningen gäller som gräns till dess nya mätningar verkställt och en ny överenskommelse träffats om gränsens sträckning på det aktuella älvavsnittet. När och hur förnyade mätningar skall ske får det ankomma på regeringen att överenskomma med den finska regeringen om. Med hänsyn till den betydelse gränsdragningen vid Vähänärä-forsen fått och med beaktande av att hela gränsregleringen bör ha samma status synes det enligt utskottet lämpligt att den svenska regeringen tillsätter en ny gränskommission.

Riksgränsen på skäret Märket

Skäret Märket i Ålands hav är en kal klippa, som har sin största längd, drygt 300 meter, i ungefärlig öst-västlig riktning och sin största bredd, 120 å 130 meter, i nord-sydlig riktning. Skärets högsta punkt är vid normalt vattenstånd ca 3,5 meter högre än havsytan. Vid Fredrikshamnshfreden år 1809 hade Märket en yta av något mindre än 2 hektar. Till följd av landhöjningen har arealen ökat till ungefär 2,5 hektar vid normalt vattenstånd.

På Märket finns inte någon egentlig hamnplats och det är redan vid måttlig vind svårt att lägga till med båt vid skäret. Alltefter vindriktningen måste man välja endera av de två vikar som finns ungefär mitt på norra resp. södra sidan. Av gammalt har därför båda ländernas medborgare och tjänstemän vid olika myndigheter kunnat – oberoende av riksgränsen – gå i land var som helst på skäret.

Finland uppförde år 1885 en fyr av tegel på Märket. Under åren 1886–1887 uppfördes vidare en vågbrytare nordost och nordväst om fyren och år 1889

byggdes en förrådsbyggnad intill fyren. Ytterligare en byggnad har senare tillkommit. Sedan år 1979 är fyren inte bemannad utan driften är automatisk. Vid fyren finns också en automatiserad meteorologisk station.

Skäret Märket nämns inte i 1809 års fredstraktat men av den topografiska gränsbestämning som upprättades år 1811 framgår att riksgränsen går över skärets mittpunkt (à travers le milieu de la mer d'Åland, où elle coupe en deux le rocher Märket). Samma mening upprepas i den topografiska beskrivning som upprättades i samband med 1888 års översyn av riksgränsen. Någon utmärkning av gränsen på Märket har aldrig skett. Inte heller har gränsens sträckning på Märket berörts i 1926–1927 års och 1956–1957 års gränsöversyner.

Mittpunkten på skäret har betydelse för konventionen den 20 oktober 1921 angående Ålandsöarnas icke-befästade och neutralisering (Ålandskonventionen). Bestämmelserna i Ålandskonventionen är enligt artikel 2 i konventionen tillämpliga på samtliga de öar, holmar och skär som är belägna inom ett vattenområde avgränsat av bl. a. räta linjer mellan vissa angivna punkter. En av dessa punkter är mittpunkten på Märket. Avsikten har varit att den linje som avses i konventionen här skall sammanfalla med riksgränsen mellan Finland och Sverige.

Det kan tilläggas att mittpunkten på skäret också är av vikt för 1972 års kontinentalsockelöverenskommelse. Vidare har riksgränsens skärningspunkter med skärets stränder betydelse för beräkningen av de båda ländernas territorialvatten.

Den av Finland uppförda fyren med tillhörande byggnader är belägen inom ett område 35–60 meter väster om skärets mittpunkt, dvs. på den svenska delen av skäret. Orsaken till att fyranläggningen uppförts på svenskt territorium framgår inte av propositionen eller gränshandlingarna.

Gränskommissionerna har i överensstämmelse med sina instruktioner föreslagit en ny sträckning av riksgränsen på skäret. Till grund för förslaget har legat önskemålet att fyranläggningen efter gränsöversynen skall vara belägen på finländskt territorium. Förslaget har utformats så att ett område om 3 913 m² öster om den nuvarande riksgränsen överförs till Sverige medan ett lika stort område kring fyrplatsen och alltså väster om den nuvarande gränsen förs över till Finland. Enligt förslaget skall riksgränsen även i fortsättningen gå genom skärets mittpunkt. Vidare skall riksgränsen, som på skäret kommer att beskriva en sicksacklinje, återgå till nuvarande läge innan den skär strandlinjen. Den närmare sträckningen av den föreslagna gränsen framgår av bifogade karta, *bilaga 4*.

I propositionen föreslås att riksgränsen ges en ny sträckning på Märket i överensstämmelse med gränskommissionernas förslag.

Utskottet har inhämtat yttrande från utrikesutskottet. Enligt utrikesutskottets uppfattning är den nu föreslagna justeringen av riksgränsen på Märket förenlig med bestämmelserna i artikel 2 i Ålandskonventionen. Bestämmelserna i konventionen skall alltså gälla för hela den finska delen

av skäret, medan hela den svenska delen av skäret skall falla utanför konventionens tillämpningsområde. Utrikesutskottet tillstyrker förslaget till ändring av riksgränsen såvitt avser sträckningen på Märket.

Lagutskottet konstaterar att gränsförslaget tillgodoser önskemålet att den finländska fyren med därtill hörande byggnader blir belägen på finländskt territorium. Samtidigt uppfyller förslaget kravet att skäret delas lika mellan de båda länderna. Med hänsyn till att den nya sträckningen av gränsen sammanfaller med den nuvarande sträckningen, när gränsen skär strandlinjen i norr och söder, påverkar förslaget inte den vidare sträckningen av gränsen i havet norr och söder om Märket.

På grund av det anförda och med beaktande av att den föreslagna gränsjusteringen inte kan anses oförenlig med bestämmelserna i Ålandskonventionen tillstyrker lagutskottet förslaget till ändring av riksgränsen i vad avser sträckningen på skäret Märket.

Enligt lagutskottets mening bör i enlighet med kommissionernas förslag Sverige och Finland gemensamt bekräfta den på sedvana grundade rättigheten för de båda ländernas medborgare och tjänstemän vid myndigheter att – oberoende av riksgränsen – gå i land på Märket.

Lagutskottet hänvisar avslutningsvis till att utrikesutskottet i sitt yttrande noterar att Finlands utrikesministerium, såsom överenskommit, notifierat Ålandskonventionens signatärmakter samt vissa andra länder om den föreslagna gränsdragningen. Utrikesutskottet konstaterar vidare att inga invändningar har rests mot notifikationen.

Övriga frågor

I 1956 års gränshandlingar anges utöver vad som ovan redovisats ytterligare ett antal smärre undantag från djupfåreprincipen. Kommissionernas förslag innebär att dessa undantag skall bestå. Utskottet tillstyrker förslaget till gränsreglering i nu angivna delar. I övrigt har gränsöversynen gett vid handen att djupfårans nuvarande läge och riksgränsens sträckning i gränsälvarna – med undantag för ovan behandlade älvavsnitt – i stort sett stämmer överens. Endast smärre gränsjusteringar har behövt vidtas.

Propositionen innehåller också förslag om vilka vitsord som bör tillmätas gränsmarkeringar och olika gränshandlingar samt förslag om den framtida skötseln av riksgränsen. Förslagen föranleder inga särskilda yttranden från utskottets sida.

Av gränshandlingarna framgår att kommissionerna i vissa områden, där gränsändringar föreslagits, låtit nedgjuta rör för avståndsskyltar men att själva skyltarna inte ansetts böra sättas upp förrän länderna överenskommit om gränsändringarna. På andra platser har kommissionerna låtit sätta upp nya avståndsskyltar. Som utskottet konstaterat vid besöket i Vähänärä har så varit fallet där. Sålunda har i punkten A satts upp en skylt som anger avstånden till den av kommissionerna föreslagna riksgränsen. Utskottet

förutsätter att denna skylt nu kommer att tas ned.

Avslutningsvis vill utskottet framhålla att det är angeläget att man vid en gränsöversyn tar till vara också den kännedom om förhållandena på platsen som den lokala befolkningen har. Enligt utskottets mening bör det vid *framtida gränsöversyner* åligga gränskommissionerna att – om de anser att en gränsjustering av någon betydelse bör ske – ge lokala myndigheter och lokalbefolkningen tillfälle att yttra sig innan förslag till gränsändring slutligen fastställs. Ett sådant förfarande är särskilt viktigt om kommissionernas förslag innebär en avvikelse från huvudprinciperna för gränsbestämningen. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen ge regeringen till känna.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen med anledning av proposition 1983/84:202 godkänner att regeringen med finska regeringen träffar överenskommelse om ändring av riksgränsen i överensstämmelse med de förslag som har lämnats i samband med 1981 års översyn av riksgränsen mellan Sverige och Finland med undantag för ett område vid Vähänäräforsen, vars avgränsning närmare framgår av vad utskottet ovan anfört,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om framtida gränsöversyner.

Stockholm den 29 januari 1985

På lagutskottets vägnar

PER-OLOF STRINDBERG

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Stig Olsson (s), Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s), Mona Saint Cyr (m), Arne Andersson i Gamleby (s), Allan Ekström (m), Marianne Karlsson (c), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Per Israelsson (vpk), Inga-Britt Johansson (s), Kersti Johansson (c), Berit Löfstedt (s) och Sten Andersson i Malmö (m).

Utrikesutskottets yttrande

1984/85: 1 y

om ändring av riksgränsen mellan Sverige och Finland på skäret Märket i Ålands hav

Till lagutskottet

Lagutskottet beslutade den 4 oktober 1984 bereda utrikesutskottet tillfälle att avge yttrande över proposition 1983/84: 202 om ändring av riksgränsen mellan Sverige och Finland såvitt avser ändringen av riksgränsen på skäret Märket i Ålands hav.

Utrikesutskottet får anföra följande.

Riksgränsen går nu över skäret Märkets mittpunkt och delar detta mitt itu.

Vid den översyn av riksgränsen mellan Sverige och Finland som företagits av två gränskommissioner har dessa i överensstämmelse med sina instruktioner föreslagit en ny sträckning av riksgränsen på skäret. Ett område öster om den nuvarande riksgränsen överförs till Sverige medan ett lika stort område väster om den nuvarande gränsen överförs till Finland. Härigenom kommer en av Finland år 1885 uppförd fyr, som hittills legat på den svenska delen av skäret, att ligga på den finländska sidan om den nya gränsen.

Bestämmelserna i konventionen den 20 oktober 1921 angående Ålandsöarnas icke-befästade och neutralisering (Ålandskonventionen) är enligt artikel 2 i konventionen tillämpliga på samtliga de öar, holmar och skär som är belägna inom ett vattenområde avgränsat av bl. a. räta linjer mellan vissa punkter. En av dessa punkter är mittpunkten på skäret Märket. Avsikten har varit att den linje som avses i konventionen här skall följa riksgränsen mellan Finland och Sverige som löper mitt över detta skär.

Utrikesutskottet konstaterar att det nu föreliggande förslaget innebär en justering av riksgränsen mellan Sverige och Finland, som medför en obehövlig avvikelse från mittlinjen över skäret. Den nya linjen går dock fortfarande genom skärets mittpunkt och återgår till nuvarande sträckning innan den skär strandlinjen i norr och söder. Förslaget påverkar därmed inte den vidare sträckningen av riksgränsen i havet norr och söder om skäret.

Enligt utskottets uppfattning är den nu föreslagna justeringen av riksgränsen förenlig med bestämmelserna i artikel 2 i Ålandskonventionen. Bestämmelserna i denna konvention skall alltså gälla för hela den finländska delen av skäret, medan hela den svenska delen av skäret skall falla utanför konventionens tillämpningsområde.

Utskottet noterar att Finlands utrikesministerium, såsom överenskommit, notifierat Ålandskonventionens signatärmakter samt vissa andra

stater om den föreslagna gränsändringen. Utskottet konstaterar att inga invändningar har rests mot notifikationen.

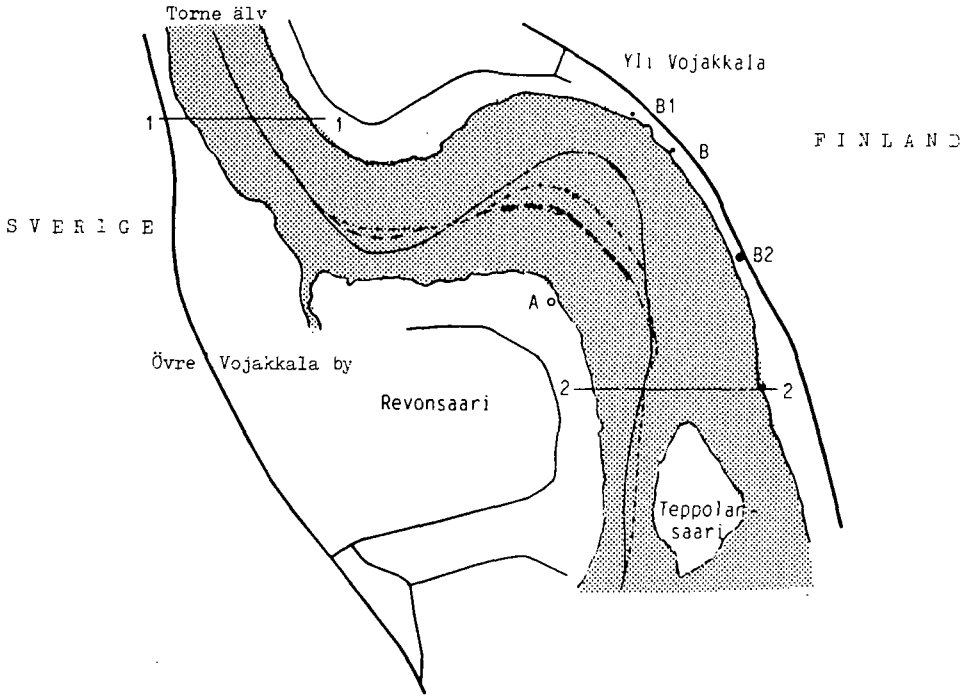
Utrikesutskottet kan med det anförda tillstyrka förslaget i proposition 1983/84:202 om godkännande av överenskommelse mellan Sverige och Finland om ändring av riksgränsen såvitt avser riksgränsen på skäret Märket.

Stockholm den 23 oktober 1984

På utrikesutskottets vägnar
STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Sture Korpås (c), Carl Bildt (m), Sture Palm (s), Gunnel Jonäng (c), Sture Ericson (s), Jan Bergqvist (s), Sten Sture Paterson (m), Ivar Virgin (m), Rune Ångström (fp), Nils T. Svensson (s), Inger Koch (m), Gunnar Ström (s) och Kenth Högström (s).

Gränsdragningen vid Vähänärä

TECKENFÖRKLARING

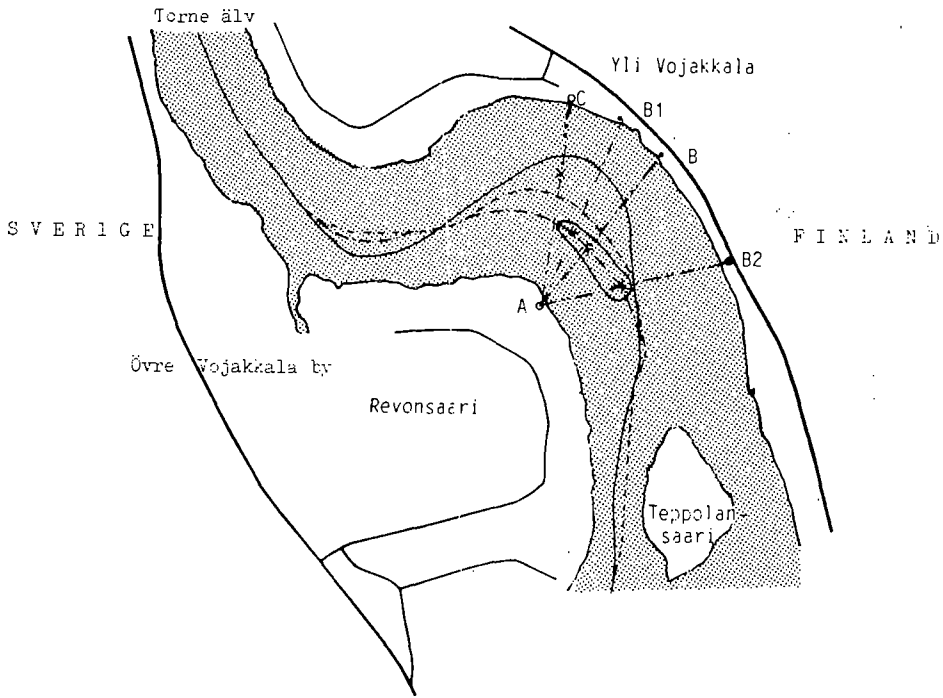
Djupfåra enligt 1956 års gränsöversyn = _____
 År 1961 fastställd riksgrens

Djupfåra enligt 1981 års gränsöversyn = _____
 Sekreterarnas förslag till kommissionen

Mittlinje enligt 1981 års gränsöversyn = _____
 Kommissionernas och propositionens förslag

1 _____ 1 = latitud 65°56'00" N
 2 _____ 2 = latitud 65°55'28" N

Översikt över gränskommissionernas sekreterares lodningar vid Vähänärä

TECKENFÖRKLARING

Djupfåra enligt 1956 års gränsöversyn = _____
 År 1961 fastställd riksgräns

Djupfåra enligt 1981 års gränsöversyn = - - - - -
 Sekreterarnas förslag till kommissionen

Mittlinje enligt 1981 års gränsöversyn = · - - - · - - -
 Kommissionernas och propositionens förslag

Lodlinjer = ······

Djupmaxima =

Djuphåla enligt byborna =

Gränsdragningen på Märket

Teckenförklaring

Linjer från skärets mittpunkt
mot vissa kontinentalsoc-
kelpunkter =

Föreslagen riksgrens =

++++++

Skärets mittpunkt =

1

Område överföres till
Sverige =

A

Område med fyrbyggnader
överföres till Finland =

B

